

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION COMPETENCE OF HIGHER MILITARY EDUCATION PERSONNEL

Стаття присвячена одній з актуальних проблем іншомовної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів. У статті підкреслюється, що сутність ІКК курсанта розкривається в певному рівні володіння ним іноземною мовою, мовленням, соціокультурними та військово-професійними знаннями, вміннями і навичками, що дають можливість доцільно варіювати мовленнєву поведінку залежно від функціонального чинника іншомовного спілкування. Також оговорюється, що іншомовне спілкування створює підґрунтя для комунікативного бікультурного розвитку курсанта. Підкреслюється, що в контексті дослідження іншомовна комунікативна компетентність охоплює лінгвістичну, мовленнєву та соціокультурну компетенції, які складають її структурну побудову. У статті розглядаються особливості навчання читання як джерела оволодіння новітньою фаховою інформацією через іноземні наукові статті, журнали тощо. На основі аналізу педагогічної літератури обґрунтовується методика добору та використання навчальних автентичних текстів, які містять соціокультурну та військово-професійну інформацію. Зазначено, що формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів є неперервним процесом, який складається з низки послідовних етапів (емоційно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, особистісно орієнтований та практико-орієнтований), залежить від індивідуальних характеристик курсантів (спрямованість, мотивація, риси характеру, здібності тощо), створених педагогічних умов, а також педагогічного управління з боку викладача. У результаті узагальнення наявних підходів до визначення структури методичного управління процесом формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів виділяються такі етапи управлінської діяльності викладачів: формування цілей, інформаційної основи навчання іноземної мови, прогнозування, ухвалення рішення, організації виконання, комунікації, контролю й оцінки результатів, а також їх коригування. Виділені етапи детермінують реалізацію в межах управління пізнавальною діяльністю курсантів відповідних функцій: цілепокладання, інформаційної, прогностичної, проєктувальної, організаційної, комунікативної, контрольної-оцінювальної та коригувальної. Висвітлюються цілі та рівні сформованості досліджуваного явища. Підкреслюється важлива роль ігрових методик, зокрема організації ролевих і ділових ігор, що веде до формування стійкого бажання вивчати іноземну мову, удосконалити свої навички іншомовної комунікації.

Ключові слова: іншомовна підготовка, ІКК курсанта, навички, мовленнєва поведінка, читання, автентичні тексти, цілепокладання, мотивація.

The article is devoted to one of the topical problems of foreign language training of cadets of higher military educational establishments. The article emphasizes that the essence of the FLCC of cadets is revealed in a certain level of their foreign language knowledge, communication, socio-cultural and military-professional knowledge, skills, which make it possible to reasonably vary the speech behavior depending on the functional factor of another language. It is also stipulated that foreign language communication provides a basis for communicative bicultural development of a cadet. It is emphasized that, in the context of the study, the FLCC encompasses the linguistic and socio-cultural competences that make up its structural construction. The article deals with the peculiarities of teaching reading as the main source of mastering the latest professional information through foreign scientific articles, journals, etc. The methods of selection and application of educational authentic texts are based on the analysis of pedagogical literature. These texts contain socio-cultural and military professional information. In particular, it has been shown that the formation of FLCC of cadets is a continuous process that consists of a series of successive stages (emotional-motivational, information-cognitive, operational-effective, personality-oriented and practically-oriented), and depends on cadets' individual characteristics, personality, abilities, etc.), created pedagogical conditions, as well as pedagogical management by the teacher. As a result of generalizing the existing approaches to determining the structure of methodological management of the process of formation of FLCC of cadets, the following stages of management activity of teachers are distinguished: formation of goals, information base of teaching a foreign language, forecasting, decision making, organization of implementation, communication, monitoring and evaluation of results, as well as their correction. The selected stages determine the implementation within the management of cognitive activity of cadets corresponding functions: goal setting, information, prognostic, design, organizational, communicative, control and evaluation and corrective. The goals and levels of formation of the researching phenomenon are highlighted. The important role of playing techniques is emphasized, in particular the organization of role-playing and business games, which leads to the formation of a stable desire to learn a foreign language, to improve their foreign language communication skills. **Key words:** foreign language training, FLCC of cadet, skills, speech behavior, reading, authentic texts, goal setting, motivation.

УДК 37. 211.24
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-3-23>

Яковенко Н.В.,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Національної академії
Національної гвардії України

Постановка проблеми в загальному вигляді. Незважаючи на те, що впродовж останнього десятиліття опубліковані численні результати досліджень учених-педагогів, присвячені формуванню

у студентів іншомовних мовленнєвих умінь і навичок, проте педагогічні основи формування іншомовної комунікативної компетентності (далі – ІКК) курсантів не були предметом окремих наукових

досліджень. Це зумовило необхідність теоретичного обґрунтування методики формування ІКК курсантів в умовах закладів вищої військової освіти (далі – ЗВВО).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розроблення концепції дослідження методики формування ІКК курсантів ЗВВО в умовах модернізації національної системи вищої військової освіти передбачало вивчення багатьох проблем, зокрема: методології неперервної освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Н. Нічкало, С. Сисоєва, О. Падалка й ін.); теоретико-методичних засад професійної підготовки фахівців (С. Батишев, Л. Вовк, П. Гусак, Н. Дем'яненко, М. Євтух, А. Киверялг, М. Корець, Г. Корсун, В. Кузь, Ю. Лавриш, А. Нісімчук, В. Паламарчук, В. Петрук, Н. Протасова, Л. Суценок, В. Сиротюк, О. Тимошенко, А. Хуторський, О. Шевнюк, М. Шеремет, Д. Чернилевський та ін.); психологічних аспектів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (А. Брушлинський, Л. Виготський, Л. Запорожець, В. Крутецький, Б. Ломов, В. Моляко, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн та ін.); теорії компетентнісного підходу до навчання (В. Беспалько, Н. Бібік, А. Вербицький, М. Головань, І. Гушлевська, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Овчарук, В. Шадріков та ін.); методики викладання іноземних мов у вищій школі, зокрема ЗВВО (П. Гальскова, Р. Гришкова, Г. Китайгородська, З. Коннова, Р. Мартинова, Н. Микитенко, Л. Морська, О. Романовський, Н. Саєнко й ін.).

Мета статті – висвітлити важливість і основні аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Основною метою навчання іноземної мови за професійним спрямуванням є формування необхідної комунікативної спроможності у сферах професійного спілкування як в усній, так і в письмовій формах, навичок практичного володіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі, що зумовлена професійними потребами, оволодіння новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела.

Для формування навичок професійного спілкування викладачеві іноземної мови варто розвивати всі види мовленнєвої діяльності курсантів (аудіювання, говоріння, читання і писемне мовлення); використовувати автентичні мовні матеріали, вітчизняні та закордонні навчальні посібники, сучасні аудіо-, відео- й мультимедійні матеріали, проводити контроль знань студентів на всіх етапах навчання. Уже з першого курсу навчання варто враховувати спеціалізацію курсантів для успішного оволодіння лексику майбутньої спеціальності. Такий підхід значно покращує засвоєння мовного матеріалу у процесі мовної діяльності,

зокрема під час читання та перекладу фахових текстів, ураховуючи як лексикологічний, так і лінгвістичний аспекти.

На нашу думку, надзвичайно важливе оволодіння загальною військовою термінологією. Особливу увагу викладачеві варто звернути на міжнародну лексику, багатозначні слова-терміни, скорочення, які є частотним явищем спеціалізованої літератури. Із цією метою здійснюється відбір лексичного матеріалу з урахуванням майбутнього фаху курсанта, розробляються словники-мінімуми, методичні вказівки та посібники з конкретної спеціальності тощо.

Практика викладання іноземної мови у відомчому навчальному закладі, свідчить, що зазвичай викладачами використовуються науково-популярні статті, які відповідають майбутньому фаху. Тому в навчальному процесі робота із цим матеріалом передбачає такі завдання: ознайомлення з військовими науковими публікаціями, з'ясування нових тенденцій закордонних досліджень у військовій системі, пошук і підбір матеріалів для наукової та практичної діяльності. Внутрішньою умовою читання науково-популярної літератури є комунікативно-пізнавальна діяльність. Тому професійно орієнтоване читання є одним із пріоритетних видів мовної діяльності в навчанні курсантів, оскільки саме воно дозволяє майбутнім військовим фахівцям користуватися всіма необхідними засобами інформації. Іншим видом ефективного способу розширення термінологічного вокабуляра курсанта залишається самостійна робота. Організована належним чином самостійна робота дає здобувачам можливість розвивати свої знання стосовно професійної діяльності, знайомить із новою фаховою термінологією, сприяє формуванню таких професійних якостей особистості, як самостійність та ініціативність. На сучасному етапі необхідною умовою навчання є впровадження таких методик, які б більш ефективно розкривали потенціал курсантів, їхні інтелектуальні, творчі та моральні якості, сприяли підвищенню мотивації до вивчення іноземної мови, активізували їхню пізнавальну діяльність, спонукали до творчого пошуку та самовдосконалення.

Теоретичний аналіз першоджерел, довідково-енциклопедичної літератури, наукових підходів до визначення термінів «компетенція» і «компетентність», «комунікація» і «комунікативність» дозволив установити, що комунікативну компетентність фахівця вирізняють три стрижневі ознаки: 1) практичне володіння індивідуальним запасом вербальних і невербальних засобів для актуалізації інформаційної, експресивної та прагматичної функцій професійної комунікації; 2) вміння варіювати комунікативні засоби та процеси комунікації у зв'язку з динамікою ситуації професійного спілкування; 3) вміння підготувати мовленнєві акти від-

повідно до мовних та мовленнєвих норм. Відомо, що навчання іноземної мови у ЗВВО є невід'ємною складовою частиною професійної підготовки й органічно пов'язаною передумовою повноцінного становлення військового фахівця. Ця навчальна дисципліна є помітним внеском у культуру інтелектуальної праці курсантів, позитивно впливає на розвиток їхнього творчого й комунікативного потенціалу. Отже, цільова настанова іноземної мови як навчальної дисципліни – це формування в курсантів готовності та здатності до міжкультурної комунікації, практичного володіння іншомовною комунікативною компетентністю. Кінцева мета навчання іноземної мови спрямована на формування в курсантів готовності та здатності до міжкультурної комунікації, практичне володіння іншомовною комунікативною компетентністю, тобто вмінням зіставляти мовні засоби з конкретними цілями, ситуаціями, умовами та завданнями мовленнєвого спілкування.

Специфіка комунікативної спрямованості курсу іноземної мови професійного спрямування полягає в поєднанні професійно-ділової та соціокультурної орієнтації іншомовної комунікації. Отже, під іншомовною комунікативною компетентністю курсанта розуміємо складне, інтегральне особистісне утворення, що уможливорює його здатність комунікувати у процесі іншомовного фахово зорієнтованого спілкування, а також створювати й управляти дискурсами на військово-професійну тематику. Водночас ІКК курсанта має бути цілісною, системною, поліфункціональною та мобільною.

Сутність ІКК курсанта розкривається в певному рівні володіння ним іноземною мовою, мовленням, соціокультурними та військово-професійними знаннями, уміннями і навичками, що дають можливість доцільно варіювати мовленнєву поведінку залежно від функціонального чинника іншомовного спілкування. Таке іншомовне спілкування створює підґрунтя для комунікативного бікультурного розвитку курсанта. Варто також наголосити, що в контексті дослідження ІКК охоплює лінгвістичну, мовленнєву та соціокультурну компетенції, які складають її структурну побудову.

У процесі дослідження з'ясовано, що ІКК під час навчання іноземної мови втілюється у знанні мови (безеквівалентна, фонові лексика) та національної культури (реалії), а також у відповідних уміннях і навичках (мовленнєва й немовленнєва поведінка). Однак більш ефективним формування ІКК курсантів у ЗВВО стає, коли навчання іноземної мови здійснюється з використанням навчальних автентичних текстів, які містять соціокультурну та військово-професійну інформацію. Характерними ознаками відбору навчальних автентичних текстів стали: змістова єдність і довершеність; структурна цілісність форми; комунікативна цілісність змісту; співвіднесеність мовних засобів із ситуацією,

метою, завданнями спілкування й ін. Доведено, що навчальні автентичні тексти поєднують у собі параметри природної комунікації та методичну ефективність, а основними критеріями їх відбору є загальнодидактичні (проблемність; сучасність; актуальність; різноманітність інформації; наочність тощо) і методичні (соціокультурна інформативність; професійно орієнтована значущість; міждисциплінарна інтеграція; лінгвокраїнознавча і соціолінгвістична наповнюваність; лексико-граматична співвіднесеність тощо). Показано, що формування ІКК курсантів є неперервним процесом, який складається з низки послідовних етапів (емоційно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, особистісно орієнтований і практико-орієнтований), залежить від індивідуальних характеристик курсантів (спрямованість, мотивація, риси характеру, здібності та ін.), створених педагогічних умов, а також педагогічного управління з боку викладача. У результаті узагальнення наявних підходів до визначення структури методичного управління процесом формування ІКК курсантів нами виділені такі етапи управлінської діяльності викладачів: формування цілей, інформаційної основи навчання іноземної мови, прогнозування, ухвалення рішення, організації виконання, комунікації, контролю й оцінки результатів, а також їх коригування. Виділені етапи детермінують реалізацію в межах управління пізнавальною діяльністю курсантів відповідних функцій: цілепокладання, інформаційної, прогностичної, проєктувальної, організаційної, комунікативної, контрольної-оцінювальної та коригувальної. Як свідчить аналіз емпіричних матеріалів, основними компонентами ІКК курсантів ЗВВО є: а) сфери комунікативної діяльності, теми, ситуації та програми їх розгортання, комунікативні та соціальні ролі, мовні дії та мовний матеріал (тексти, мовні зразки і формули мовного спілкування); б) мовний матеріал (лексичні одиниці, граматичні форми та конструкції, фонетичний мінімум); в) навички розуміння і використання мовного матеріалу в усних і письмових видах мовної діяльності іноземною мовою; г) уміння усного та письмового іншомовного спілкування, що корелюють із відповідними сферами діяльності майбутнього фахівця військової галузі, зокрема в інтеркультурних ситуаціях; г) система знань національно-культурних особливостей і реалій країни досліджуваної мови, мінімум етикетновізуальних форм мови й уміння користатися ними в різних сферах мовного спілкування; д) навчальні уміння, зокрема раціональні прийоми розумової праці, що забезпечують культуру засвоєння мови в навчальних умовах і культуру спілкування з її носіями. Методичне управління процесом формування ІКК курсантів також передбачало запровадження комплексу дидактичних вправ, який охоплював: а) вправи

для активізації словникового запасу (розширення лінгвістичного та семантичного досвіду як основи мисленнєво-мнемічної діяльності); б) вправи для оволодіння логіко-семантичними основами роботи з текстом (формування мисленнєво-мнемічних навичок читання та виховання культури читання); в) вироблення динамічного смислового сприйняття текстової інформації (комплексне формування перцептивно-мисленнєвих і вольових навичок). У формуванні ІКК курсантів істотне місце відводиться ігровим методикам, зокрема організації рольових і ділових ігор. Ігрові форми дозволяють: а) організувати змістовну й корисну для курсантів мовленнєву діяльність; б) оптимально охопити іншомовною мовленнєвою діяльністю всіх членів навчальної групи; в) опанувати необхідну загальну й професійну лексику й інші мовленнєві засоби; г) оволодіти іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування.

Висновки. Розширення інтеграційних процесів у міжнародному військовому співробітництві зумовлює потребу Збройних сил України в офіцерах, готових до здійснення іншомовної міжкультурної комунікації. Підготовка до такого виду комунікації передбачає формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів під час навчання іноземної мови. Проблема формування ІКК досить складна й неоднозначна, її понятійно-категоріальне підґрунтя закладене дослідницькими напрямками в галузі психології, педагогіки, культурології, лінгвістики й ін. Аналіз філософської, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури уможливив розкриття сутності та структури ІКК, її місця та ролі у військово-професійній підготовці курсантів. Іншомовна комунікативна компетентність курсанта розглядається як складне, інтегральне особистісне утворення, що уможливорює його здатність комунікувати у процесі іншомовного фахово зорієнтованого спілкування, а також створювати й управляти дискурсами на військово-професійну тематику. Сутність ІКК курсанта розкривається в певному рівні володіння ним іноземною мовою, мовленням, соціокультурними та військово-професійними знаннями, уміннями і навичками, що дають можливість доцільно варіювати мовленнєву поведінку залежно від функ-

ціонального чинника іншомовного спілкування. З'ясовано, що ефективність формування ІКК у процесі навчання курсантів іноземної мови залежить від дотримання чітких дидактичних принципів, як-от: 1) розвиток ІКК курсантів із проєкцією на навчання засад спілкуванню; 2) взаємопов'язане навчання таким видам мовленнєвої діяльності, як читання, говоріння, аудіювання та письмо; 3) моделювання змісту процесу формування ІКК курсантів, тобто визначення цілісного системного мінімуму, потрібного для вирішення сукупності комунікативних завдань у межах навчальних дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування»; 4) проєктування мети як кінцевого продукту, а відтак – визначення завдань, які зумовлюють досягнення потрібного результату; 5) управління процесом розвитку комунікативних умінь на базі його розчленування та програмування; 6) принцип індивідуалізації в оволодінні комунікативними вміннями виявляє вихідний рівень їхньої сформованості, а також індивідуальні й психологічні особливості курсантів; 7) розвиток мовленнєвої активності та самостійності курсантів. Зазначені дидактичні принципи й умови, що визначають процес формування ІКК курсантів, які повинні враховуватися викладачем іноземної мови з оперттям на спеціально розроблені педагогічні засоби, методи, вправи, навчальні завдання тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бородіна Г. Комунікативно-орієнтоване навчання іноземної мови у немовному вузі. *Іноземні мови*. 2005. № 2. С. 28–31.
2. Ветохов А. Психолого-педагогическая характеристика современных методов обучения иностранному языку в школе. *Іноземні мови*. 2006. № 1. С. 25–29.
3. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах. Педагогічна преса*. 2003. С. 4–10.
4. Крючков Г. Болонський процес як гармонізація Європейської системи вищої освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах. Педагогічна преса*. 2004. С. 4–8.
5. Полат Е. Метод проєктів на уроках іноземного мови. *Иностранные языки в школе*. 2000. №№ 2, 3.